

ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В СВІТЛІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Лісніченко Д. В., Клименко О. С.

У статті здійснено комплексне дослідження ролі об'єднань громадян у системі попередження, протидії та документування кримінальних правопорушень в умовах післявоєнного відновлення України.

Наголошується, що залучення громадськості до забезпечення правопорядку є не лише допоміжним чинником, а необхідним елементом національної безпеки та стабілізації суспільних відносин.

Розкрито правові та організаційні засади участі об'єднань громадян у сфері охорони громадського порядку. Звернено увагу на застарілу нормативну базу, яка не враховує сучасних умов цифровізації й розвитку інформаційних технологій.

Виявлено низку системних проблем діяльності таких формувань: формалізм створення, низький рівень мотивації учасників, недостатня підготовка, епізодичний характер взаємодії з Національною поліцією, а також обмежений доступ до сучасних технічних засобів спостереження.

На підставі порівняльного аналізу міжнародного досвіду визначено, що ефективність діяльності добровільних об'єднань безпосередньо залежить від рівня правового регулювання, наявності системи підготовки кадрів, а також від впровадження цифрових інструментів громадського моніторингу, зокрема систем відеоспостереження (CCTV), хмарних сервісів і мобільних платформ взаємодії.

Запропоновано комплекс заходів щодо удосконалення правового статусу громадських формувань, впровадження системи їх сертифікації, підготовки та матеріального стимулювання. Аргументовано доцільність формування в Україні інституціоналізованої моделі партнерства «поліція – громада» на засадах концепції community policing, яка передбачає спільну відповідальність за стан правопорядку.

Зроблено висновок, що в умовах післявоєнного відновлення України створення ефективної системи громадської участі у сфері безпеки є стратегічним завданням держави. Розвиток цифрової інфраструктури, нормативне оновлення законодавства та фор-

мування сталої комунікації між населенням, місцевою владою й поліцією стануть ключовими чинниками формування безпечного соціального простору.

Ключові слова: об'єднання громадян, попередження злочинності, документування кримінальних правопорушень, відеоспостереження, громадська безпека, community policing, правоохоронна діяльність.

Lisnichenko D. V., Klymenko O. S. Citizens' union as an effective tool for preventing and investigating criminal offenses in the light of digitalization of society

The article conducts a comprehensive study of the role of citizens' associations in the system of preventing, combating and documenting criminal offenses in the post-war reconstruction of Ukraine.

It is emphasized that the involvement of the public in ensuring law and order is not only an auxiliary factor, but also a necessary element of national security and stabilization of social relations.

The legal and organizational principles of the participation of citizens' associations in the field of public order protection are revealed. Attention is drawn to the outdated regulatory framework that does not take into account modern conditions of digitalization and the development of information technologies.

A number of systemic problems of the activities of such formations are identified: formalism of creation, low level of motivation of participants, insufficient training, episodic nature of interaction with the National Police, as well as limited access to modern technical means of surveillance.

Based on a comparative analysis of international experience, it was determined that the effectiveness of voluntary associations directly depends on the level of legal regulation, the availability of a personnel training system, as well as the implementation of digital tools for public monitoring, in particular video surveillance systems (CCTV), cloud services and mobile interaction platforms.

A set of measures is proposed to improve the legal status of public groups, implement a system of their

certification, training and material incentives. The feasibility of forming an institutionalized model of partnership "police – community" in Ukraine based on the concept of community policing, which provides for joint responsibility for the state of law and order, is argued.

It is concluded that in the conditions of post-war reconstruction of Ukraine, the creation of an effective system of public participation in the security sector is a strategic task of the state. The development of digital infrastructure, regulatory updating of legislation and the formation of sustainable communication between the population, local authorities and the police will become key factors in the formation of a safe social space.

Key words: *citizen associations, crime prevention, documentation of criminal offenses, video surveillance, public safety, community policing, law enforcement activities.*

Актуальність теми роботи. Проблема протидії злочинності є перманентним викликом для будь-якої держави, оскільки злочинність, як соціально-правове явище, невід’ємно пов’язана з процесами суспільного розвитку, економічними, політичними та духовно-моральними змінами. Проте в умовах соціальних потрясінь, кризових явищ та трансформаційних процесів це питання набуває особливої гостроти.

Саме тому забезпечення ефективної системи запобігання та протидії злочинності виступає не лише елементом функціонування правової держави, а й невід’ємною складовою національної безпеки.

Для України, яка з 2014 року перебуває в умовах збройної агресії, а з 2022 року – у стані повномасштабної війни, проблема відновлення правопорядку у майбутньому післявоєнному періоді постане з особливою гостротою. Відновлення правової та соціальної стабільності в такому контексті є критично важливим чинником державотворення, адже саме від рівня безпеки громадян, довіри до інститутів правосуддя та правоохоронної системи залежатиме швидкість і якість відбудови держави.

Як зазначають провідні вітчизняні кримінологи, наслідки війни неминуче призведуть до загострення криміногенної ситуації. У своїй праці «Громадськість у запобіганні і протидії злочинності» В. В. Голіна та М. Г. Колодяжний обґрунтовують, що післявоєнне суспільство зіткнеться з низкою негативних детермінант злочинності, серед яких: надмірний обіг нелегальної зброї, високий рівень агресивності населення, поширення посттравматичного стресового розладу (ПТСР) серед

учасників бойових дій, руйнування традиційних соціальних зв’язків, зростання соціальної нерівності та безробіття, а також формування «воєнної субкультури», що може легітимізувати насильство як засіб вирішення конфліктів [2].

У таких умовах виключно силовий ресурс держави в особі правоохоронних органів буде недостатнім для забезпечення комплексної протидії злочинності. Досвід низки держав, що пережили воєнні конфлікти (зокрема, Хорватії, Боснії і Герцеговини, Ізраїлю, Грузії), демонструє, що успішне відновлення безпеки можливе лише за умови залучення громадськості до підтримання правопорядку та відбудови довіри між суспільством і державою. Активна участь населення у системі превенції, реалізація спільних програм «поліції та громади», розвиток локальних ініціатив безпеки – це ті механізми, що дозволяють створити середовище «спільної відповідальності» за стан правопорядку.

Відповідно, виникає нагальна потреба в активізації та інституціоналізації участі громадськості в охороні правопорядку. Ідея партнерства між державою та громадянами у сфері протидії злочинності не є новою – її коріння сягає концепції «community policing» [5], що отримала широке визнання у світовій кримінологічній науці. Однак в Україні, попри окремі успішні ініціативи (громадські формування, волонтерські патрулі, спільні програми поліції з громадами), відсутня цілісна стратегія державної політики у цій сфері. Проблемним залишається питання правового статусу таких об’єднань, їх матеріального забезпечення, підготовки кадрів, взаємодії з поліцією та органами місцевого самоврядування.

Отже, сучасні реалії зумовлюють необхідність глибокого наукового переосмислення ролі громадських інституцій у запобіганні злочинності. Це передбачає аналіз правових механізмів, форм і методів участі громадян у забезпеченні безпеки, а також адаптацію успішних міжнародних практик до українських умов. Метою даної статті є всебічне дослідження об’єднань громадян як інструменту запобігання, протидії та документуванню кримінальних правопорушень крізь призму теоретичних засад, міжнародного досвіду та нагальних потреб сучасного українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням участі суспільства у запобіганні та протидії злочинності присвячені праці таких вчених, як В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний, Є.С. Назимко, Г.С. Буга, А.О. Банчук, О.В. Кожухар, О. М. Бандурка, та інші.

В той же час швидкий розвиток інформаційних технологій, соціальні виклики, еволюція громадянського суспільства, потребує постійного вивчення та напрацювання механізмів участі добровільних об'єднань громадян у діяльності правоохоронних органів щодо попередження, протидії та документуванню кримінальних правопорушень.

Мета статті. Метою статті є вивчення можливостей та напрацювання механізмів вдосконалення діяльності добровільних об'єднань громадян у попередженні, протидії та документуванні кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. У кримінології превенція злочинності традиційно поділяється на:

— Соціальну превенцію — заходи, що спрямовані на підвищення соціальної згуртованості, зменшення соціального маргіналізму, інформування громадян, роботу з ризикованими групами;

— Ситуативну превенцію — заходи, що зменшують можливості вчинення злочинів (покращення освітлення, фізичний захист, відеоспостереження, контроль доступу тощо);

— Інституційну превенцію — закріплення правових, адміністративних норм, які дозволяють залучати інші суб'єкти (громадськість, органи місцевого самоврядування, поліцію) у систему безпеки.

Якщо говорити про можливості об'єднань громадян (неформальні та формальні), то вони часто поєднують у собі елементи соціальної та ситуативної превенції: вони можуть підвищувати рівень неформального контролю, сприяти оперативному реагуванню на правопорушення та підтримувати формальний легальний порядок через взаємодію з правоохоронними органами.

Наразі немає загальнодоступних, узагальнених статистичних даних щодо точної кількості всіх зареєстрованих громадських формувань з охорони правопорядку в Україні. Однак в довоєнний період в Україні була тенденція до зменшення їх кількості. Так у 2017 році в Україні діяло 2889 формувань, у 2017 — 2073, а у 2018 — вже 1387 громадських формувань [4].

Але навіть існуючі сьогодні громадські формування в своїй діяльності стикаються з низкою проблем. Серед яких:

Формалізм та бюрократизація: Створення та функціонування формувань обтяжені бюрократичними процедурами, а їхня діяльність часто імітується для звітності.

Відсутність дієвої мотивації: Участь у формуваннях є добровільною і безоплатною, що в умовах економічних складнощів не створює стимулів для громадян.

Низький рівень правової та тактичної підготовки: Члени формувань не отримують належних знань про свої повноваження, межі їх застосування та заходи особистої безпеки.

Слабка координація з Національною поліцією: Взаємодія має переважно епізодичний, а не системний характер.

Недостатня нормативна база: Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», який був прийнятий в 2000 р. морально застарів і не враховує сучасних ІТ-інструментів [3].

Обмежена цифровізація: лише близько 30 % об'єднань мають доступ до локальних систем відеоспостереження.

Таким чином, існуюча модель не відповідає сучасним викликам і потребує глибокого реформування, заснованого на вивченні успішних закордонних практик.

Досвід європейських країн демонструє ефективність чітко регламентованих моделей залучення громадян.

У Німеччині успішно функціонують громадські ініціативи «Bürgerwacht» (громадські патрулі), які інтегровані в цифрову платформу *SicheresNRW*. Ця система поєднує відеоспостереження, мобільні додатки та сповіщення громадян про підозрілу активність.

Литовський проєкт «Saugios kaimynystės» («Безпечне сусідство»), започаткований у 2016 р., поєднав локальні об'єднання громадян із муніципальними системами відеоспостереження. За даними Міністерства внутрішніх справ Литви (2023), учасники проєкту охоплюють понад 1 200 квартальних ініціатив.

У Швеції, Норвегії та Данії діють моделі *Neighborhood Watch 2.0*, які поєднують участь громадян із використанням хмарних сервісів сховищ. Наприклад, у Стокгольмі система «*Tryggve*» (створена спільно муніципалітетом і поліцією) дає можливість громадянам передавати відеоінформацію безпосередньо до поліційного дата-центру.

Одним із напрямів модернізації діяльності громадських об'єднань є ширше використання сучасних технологій. Великобританія є піонером у застосуванні систем відеоспостереження (CCTV) *Surveillance for Crime Prevention*. Численні дослідження, зокрема проведені на замовлення *Home Office* (Міністерства внутрішніх справ), показують, що ефективність CCTV залежить від низки факторів. Камери найбільш ефективні для попередження майнових злочинів

(наприклад, на парковках), але їхній вплив на спонтанні насильницькі злочини є значно меншим [1].

Важливим висновком британських досліджень є те, що пасивне спостереження малоефективне. Результативність зростає в рази за умови активного моніторингу та інтеграції систем відеоспостереження в загальну стратегію «community safety partnership», де поліція, місцева влада та громадські групи, співпрацюють в аналізі інформації та оперативному реагуванні [Welsh, B. C., & Farrington, D. P. (2009). Public area CCTV and crime prevention: An updated systematic review and meta-analysis. *Justice Quarterly*, 26(4), 716–745].

В аспекті українських реалій, це означає, що підготовлені та перевірені члени громадських формувань могли б на волонтерських засадах долучатися до роботи муніципальних центрів моніторингу, допомагаючи операторам відстежувати ситуацію у своїх районах. Це дозволило б створити «ефект присутності» та значно підвищити ефективність наявних систем відеоспостереження.

Усі ці приклади підтверджують: громадянська залученість, підтримка держави (зокрема фінансова й організаційна), методична допомога, стандартизація, а також правильний вибір технічних засобів (якщо застосовуються) – критичні чинники успіху.

З метою оптимізації діяльності добровільних об'єднань громадян та залученості останніх до взаємодії з правоохоронними органами щодо запобігання, протидії та документуванню правопорушень, на нашу думку необхідно:

Деталізація правового статусу та повноважень: Необхідно чітко розмежувати повноваження членів таких об'єднань. Слід відмовитись від розмитих формулювань на кшталт «вживати заходів» і перейти до виключного переліку прав, подібного до баварського закону (право на опитування, перевірку документів за певних умов, затримання на місці злочину).

Впровадження обов'язкової підготовки та сертифікації: Слід закріпити на законодавчому рівні обов'язковість проходження кандидатами курсу підготовки (не менше 40 годин) з правових, тактичних та психологічних аспектів діяльності з подальшим складанням іспиту та отриманням сертифікату.

Створення системи матеріальних та нематеріальних стимулів: Варто передбачити можливість надання учасникам таких об'єднань певних соціальних гарантій (наприклад, обов'язкове

страхування життя та здоров'я за рахунок місцевих бюджетів, забезпечення відшкодування завданого матеріального збитку), крім цього наявність певних знижок чи бонусів (за згоду підключення приватної камери до загальної безпекової мережі, знижки або бонуси на використання інтернет-послуг, електроенергії, тощо), а також нематеріальних заохочень (громадські відзнаки, пріоритет при прийомі на службу до поліції тощо).

Посилення координації та контролю: Необхідно законодавчо закріпити обов'язок Національної поліції здійснювати не лише загальне керівництво, а й постійну методичну та практичну підтримку формувань. Також слід передбачити дієві механізми контролю для унеможливлення зловживань та перевищення повноважень.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що в умовах повоєнного відновлення України, яке супроводжуватиметься неминучим загостренням криміногенної ситуації, традиційні підходи до охорони правопорядку, засновані виключно на силовому ресурсі держави, є недостатніми. Забезпечення безпеки вимагатиме активної інституціоналізації участі громадськості, проте існуюча в Україні модель громадських формувань не відповідає сучасним викликам.

Аналіз засвідчив, що діяльність таких об'єднань страждає від низки системних проблем: формалізму та бюрократизації, відсутності дієвої мотивації учасників, низького рівня їх підготовки та слабкої координації з Національною поліцією. Критичною проблемою є морально застаріла нормативна база. Водночас вивчення успішного міжнародного досвіду (зокрема, Німеччини, Литви, Швеції та Великобританії) демонструє високу ефективність моделей, що поєднують активну участь громадян із цифровими технологіями (CCTV, мобільні додатки, хмарні сервіси) та системною взаємодією у форматі «community safety partnership».

Лише глибоке реформування існуючої системи, засноване на чіткій правовій регламентації, обов'язковій підготовці, дієвій мотивації та посиленні координації з поліцією, дозволить перетворити існуючі та змотивувати створення нових добровільних об'єднань громадян на ефективний інструмент забезпечення правопорядку в умовах післявоєнного відновлення України.

Література

1. Gill M., Spriggs A. *Assessing the impact of CCTV*. Home Office Research Study 292. 2005. London : Home Office.

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

---

2. Голіна В. В., Колодяжний М. Г., Шрамко С. С. та ін. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків : Право, 2017. 284 с.

3. Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000 р. № 1835-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 40. Ст. 338.

4. Кількість громадських формувань з охорони громадського порядку зменшується – експерти. URL: <https://uplan.org.ua/news/kilkist-hromadskykh-formuvan-z-okhorony-hromadskoho-poriadku-zmenshuietsia-eksperty/>

5. Назимко Є.С., Буга Г.С., Князєв С.М. Поняття Community policing. *Правова позиція*, № 2 (39), 2023 URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/2/37.pdf>

Лісніченко Д. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Клименко О. С.,
доктор філософії,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Дата надходження статті до редакції: 10.11.2025

Дата затвердження статті до друку: 28.11.2025

Дата публікації статті: 31.12.2025